

İKİNCÎ DÜNYA HARBİ SONRASINA AİT FELSEFE VE
UMUMİYETLE KÜLTÜR HAREKETLERİNİ YAKINDAN
İNCELEMİK ÜZERE GİTMİŞ OLDUĞUM
ALMANYADAKİ MESLEKİ FAALİYETİMİ
BİLDİRİR RAPORDUR

NECATİ AKDER

Sistematik Felsefe Kürsü Profesörü

Ankara : 7. Mart; 1959

1 Aralık 1956 ve 28 Kasım 1957 arasında bir yıllık faaliyetimi Orta Avrupada temerküz ettirişimin bir sebebi vaktiyle Alman-Fransız kültürlerini mukayese etmek üzere, Maarif Vekâleti tarafından, vazifelendirilmekliğim olmuştur. Haddizatinde bu keyfiyet benim lise hocası olarak 1933 te Fransaya gitmemi intaç etmiş olan manevî durumumla ilgilidir. Zira ben Sorbonne'a sırf yüksek tahsil yapmak ihtiyacıyla yazılmış ve o mânâda bu müesseseden mezun olmuş değildim. Çok daha önce yüksek tahsilimi Orta ve Yüksek Muallim Mektepleriyle mülga İstanbul Darülfünununda tamamlayıp meslek hayatına girmiş bulunuyordum. İşte o devir süresince tâbi ve şahidi olduğum içtimaî gelişme safhaları, inkilâp hesabına örnek itti-haz edilmiş Batı medeniyet ve kültürünün temel fikir ve formlarını, değer ve normlarını, gerçek usûl ve ölçülerine lâyikiyle nüfuz ederek, kavramak ihtiyacını bana, duyurmuştu. Onun için lise felsefe öğretmenliği unvanımın gönül rahatlığı ile kuşbakışı "tetkik ve tetebbu" edası takınmaktansa, normal tahsil şartlarına dönerek, batı kültürünü bilâvasıta ve fiilen yaşamayı tercih ettim. Zira bir şeyi doğru ahlamanın en emniyetli çaresi ona bütün şahsiyetiyle yönelmek, tabir caizse, şahsiyetini ona katlamaktır. Yukarıda işaret ettiğim vazife ile Almanyaya izzam edilmekliğimi bu bakımdan faydalı telâkki ettim. Filhakika öğretim üyesi sıfatıyla idare ettiğim seminer ve doktora çalıştırmalarında fransız ve alman usûllerini, çevre şartlarımıza intibak ettirerek, terkip eylemeyi hedefledim. İkinci Cihan Harbi değişikliklerinin getirdiği yeni kuvvet ve istikametleri, gene konkret şartları ile, tanımak lüzumunu umursamazlık etmedim ve inceleme plânımı mümessili olduğum Sistematik Felsefe Kürsüsü, bilhassa okuttuğum Umumî Felsefe ve Metafizik, Değerler Felsefesi dersleri açılardan üç problem mihverii etrafında topladım.

Böylece ilkin umumî ve ihzarî surette müşahadelerimin durumumuzla mütenasip tesirini işaret edeceğim. Sonra bu müşahadelere göre ontoloji, mantık, Egzistens Felsefesi ve değer münasebetlerine ait, nazarî ve spkülâtif problemlerin şemasını çizeceğim. Nihayet felsefi zihniyetin Batı Üniversitelerindeki toplayıcı, düzenleyici, yedici, yöneltici vasfı dolayısıyla akademik

vicdana yeni Almanya bakımından, benimsettiği kültür politik misyonu belirteceğim.

I. İlk merhalem Münih Üniversitesi, Münihteki kütüphaneler ve muhtelif akademik çevreler olmuştur. Üniversitenin Felsefe Fakültesine mensup faaliyetlerle ayrı ayrı ilgilendim. Bunlar arasındaki, eski tahsil programıma ve talî meşguliyetlerime dahil olan tarih, sanat tarihi ve sanat felsefesi konularına hususî bir ehemmiyet atfettim. Memleketimizde gittikçe şiddetlenmiş olan dinî hassasiyeti gözönüne alarak Teoloji Fakültesinin müfredat programını, belli başlı dâvalarını, yetiştirme sistemini takip ve tahkik eylemeye itina ettim. Hukuk felsefesiyle, ötedenberi, ilgili bulunuşum, Hukuk Fakültesinin ders ve çalıştırma tarzına dikkat etmeğimi zarurîleştirmiştir. Kısa bir raporda teferruata girememek mecburiyetini teslim eylemekle beraber, durumumu aydınlatmış olmak üzere ve sadece, kaydediyorum. Nitekim fazla teferruata dökülmekle ihtiyacıyla doğrudan doğruya felsefenin aslî disiplinlerine taallük eden etüd ve muarefelerimi enine boyuna nakletmeyeceğim. Buna karşılık Felsefe Bölümünün bir kaç cephesine temas etmeyi vazife biliyorum.

Münih Üniversitesinin geçen ders yılı sonunda emerite edilmiş olan Felsefe Kürsüsü Profesörü Alois Wenzel gerçek filosof tipinin mükemmel bir örneği olarak fikir ve kanaat hürriyetini müdafaa ve temsil etmiş bir zattır. Hitler rejiminin müsamahasızlığı yüzünden epeyce müddet Teoretik Fizik profesörlüğü ile iktifa etmek durumunu kabul etmiş ve yeni rejim kurulur kurulmaz felsefe profesörlüğüne avdet eylemiştir. Psikoloji profesörü Ph. Lersch gibi o da yetiştirdiği doçent ve asistanlarla çevrili olarak, İkinci Cihan Harbi yıkımının Fakülte ve Felsefe Bölümü bünyesinde açtığı boşlukları doldurmaya uğraşmıştır. Doçent ve asistanların hemen hepsi yıllarca cephelelerde çarpışarak yarım bırakmış oldukları araştırmalarını ilerilemiş yaşlarına rağmen ikmal etmişlerdir. Ondan dolayı bazı asistanlar evli barklıdır, çoluk çocuk sahibidir. Ancak bu vaziyetlerin hiçbiri ilmî yetişme ölçüsünün kullanılmasında müsamaha iltizam olunmasını terviç ettirmemiştir. Her iki profesörün seminerlerine asistanlar kadar doçentler de katılmaktadır. Umumiyet itibariyle bizdeki seminer seviyesini ileri Batı üniversiteslerininkinden geri buldurmakta haklı olabilecek durum, yetiştirici olgunluğuna dair bâzı mütalealar bir yana bırakılırsa, üç noktada tesbit edilebilir: (a) Üniversite tahsiline hazırlayan müesseseler, bizdeki çok kökleşmiş temayül zıddına, kendi kendine okuma, kavrama, formüllendirme, açıklama, plânlaştırma, serimleme ehliyetini mümarese ettirmektedirler. Bizde, hem de alelade farzolunamayacak bir zekâ ile mücehhez bulunarak üniversiteye gelmiş olan gençlerin ehemmiyetli kısmı kitap okuma, ana fikirleri yakalayarak tahlil etme itiyadını kazanamamışlardır. Bir makale, hele hacimlice bir eserin ağırlık merkezini tâyin eylemek hususunda esef edilecek bir kararsızlığa maruzdurlar. Son yıllarda, amerikan kollejerlerinden, zavahirine

yapışılarak, aktarıldığına şahit olduğumuz münazara merakı pedagojik gayelerin tam tersini gerçekleştirebilecek bir gelişmeye tâbi olmuştur. Bizde bilgi malzemesinin düşünce muvazenesini bozmağa maledilmiş değerlendirme tarzı seminer mesaisinin muhtaç bulunduğu iptidâî şartların bile üniversite öncesi tahsil safhasında teminine müsaade etmemektedir, (b) Bir alman, fransız, belçikalı, hollandalı, danimarkalı, İsveçli, İsviçreli, ingiliz.... gencinin intisap edeceği meslek sahasında kendi dilinde bol kitap ve malzemeye tesadüf etmek mazhariyeti gençlerimiz hesabına varit değildir. Bu eksiklik seminer çalışmalarımızın aksamasını sakımlamaz hale getirmektedir, (c) Belki hepsinden daha tehlikeli olmak üzere, ilim ve ilmî araştırmanın tazammun ettiği kültür değerleri de buhranlı istihaleler geçirmiştir. Gençlerimizi vakit vakit terbiyesizlik ile suçlandırtan denizsizlikler, aslında terbiye soysuzlaşmasından ziyade, prensip kararsızlığının davet eylediği şaşkınlık ve patavatsızlığa atfolunabilir. Bu vaziyetin üniversite hayat ve münasebetlerini idare eden unsurlara şamil olmadığını iddia etmek isabetli sayılamıyacağına göre, ilmî mesaînin manevî müeyyideleri bakımından türlü arızalara temas edilmek mümkündür. Memleketimizde ilmî araştırmalarla meşgul çevrelere mabet kutsallığı izafe edenler olmuştur. Fakat bu tasavvurun konkret delillerini ilmî müesseselerimizin manevî atmosferinde temyiz eylemek oldukça güçtür. İrfan ile ibadeti teadül ettiren islâmî zihniyetin, medreseleri mabet etrafına toplamış olması, bu muadeleti medresenin maddî ve manevî havasına sindirmiştir. Modern ilim inkılâbının, müsbet araştırma usûllerine temin eylemiş olduğu istiklâl fikir hürriyetini lâik değerlere bağlamıştır. İstihalenin sadece muayyen içtimaî buhranlarla müterafik olarak vukua geldiği memleketlerde, ilim zihniyeti dindışı olmakla beraber, bir nevî dinî mahiyete sahip, adeta dinleşmiş, değerlere istinat edebilmiştir. Bizde ise içtimaî inkılâpların medeniyet değiştirme pahasına başarılmak ıztırarı ilim zihniyetini Batınkine muadil değerlerle kefaletlendirmek ameliyesini güçleştirmiştir. Bu gün bir camide ıslık çalmak, piyasa şarkıları okumak, yahut işitmek ihtimali aklı başında hiç kimse için varit olamaz. Buna karşılık aynı titizliğin bir fakülte koridorunda mevcut olduğu tereddütsüz beyan edilemez. Keyfiyetin üniversite bünyesi ve iç münasebetleri açısından doğurduğu mahzurlar uzun uzadıya tasvir olunabilir. Bâzı durumlarda bedahetlerin münakaşasını yadırgatmayan kararsızlıklar, hakikat ve hak mefhumları hususunda müşterek değerlere eşit kuvvet ve samimiyetle tasarruf edilmediğini teslim ettirebilecek hadde varmıştır. Zaten ilim ve fen tabirlerinin müteradifliği de karakteristiktir; ve bizde ilmin, gayrı şahsîlik, amelî menfaat kaygısından azadelik vasfına lüzumu kadar ehemmiyet verilmediğini istidlal ettirebilir. İlmî kültür şuurunda giderilmemiş olan bulanıklığın, onu kazanmak, temsil etmek mükellefiyeti ve ilmî şiar itibariyle kararsızlıklar ihdas eylemesine şaşılabilir. Yukarıda kaydettiğim eksikliklerin yanısıra bu kifayetsizliği İsrarla belirtmiş oluyorum; ve zannediyorum ki yetiştirici unsurlarımızın Batılı emsali ile muadelet durumu nasıl mülâhaza olunursa olunsun, zikrettiğim cihetler

halledilmedikçe, dünyanın en şöhretli ilim adamlarını da öğretim kadrolarımıza sokmuş olsak umduğumuz neticelere kavuşulamıyacaktır. Zira üniversite tahsili ona hazırlayan cihazın kendisinden beklenen işi lâıyıkıyla başarmış olmasını şart koşar. Üniversite lisenin, lise formasyonuna ait eksiklerini telâfi eylemeye mecbur kaldığı nisbette, üniversite olmak vasfından fedakârlık etmeye mahkûm bulunur. Kitap ve kaynak meselesi de aynı veçhile mühimdir. İlmî misyon şuuruna taallûk eden üçüncü noktada da maruz kalınan aksaklığın akademik hayatın fonksiyonel nizamına sirayet etmesi mukadderdir.

Münih Felsefe Fakültesinin sosyoloji, psikoloji öğretimi, pedagoji dersleri, lâboratuvar, seminer, doktora mesaisi üzerindeki inceleme ve istişarelerim, vaktiyle Profesör Reese'in serdetmiş olduğu ikaz edici bir mülâhazayı teyit ediyor. Profesör Reese bizde çabuk tatbikata girmek uğuruna, lâboratuvar tekniğini nazârî temelinden tecrit ederek, benimsemek merakının tehlikesine temas etmişti. Amerikan ordu ve okul testlerinin önce psikoloji lâboratuvarlarında salt ilmî araştırmalarla tesbit edilmiş ve sonra geniş sahalara tamim olunmuş bulunduğunu söyleyerek, onları sadece hazır neticeler şeklinde basmakalıp kullanmaya özenmenin müsbet gelişme aleyhine tecelli edeceğini iddia ediyor ve böyle bir tehlikeye mahal bırakılmamak için üniversitenin olup bitenlere ilgilenmesini temenni ediyordu. Üniversite mensuplarının kendi çevreleri dışında olmakla beraber, selâhiyetlerine taalluk eden cereyanları murakabe etmedikleri takdirde akademik hayat ve faaliyetlere izafe ettirmeyi tasarladıkları mânevi otoritenin tanınmıyacağını, şeklen tanınmış olsa bile kaybedileceğini ihtar ediyordu. Bu ihtarı kabul ettirebilecek saikler ne üniversitenin içine ve ne de büsbütün dışına inhisar ettirilmek **caiz** olamayacak yaygın bir mahiyeti haizdir. Memleketimizde birbirini bütünlmesi beklenebilecek cereyanlar kolayca çekişme ve çatışma durumuna girmektedir. Onlardan birini tasvip etmek mutlaka diğerinin reddolunmasını gerektiriyormuşcasına, dar bir gayretkeşlik ihtiyar edilmektedir. Maarif müesseselerimizde amerikan test usûllerinin taammümü vesilesiyle eski tecrübe ve ilmî gelenekler aleyhine böyle bir zihniyetin desteklendiğinden şikâyet olunduğunu defalarca işittim. Nitekim Felsefe Bölümünün muhtelif kürsülere henüz ayrılmış olmadığı ve benim tek başıma bütün bölümü temsil etmek mecburiyetine katlandığım devrede alman ve amerikalı psikoloji profesörleri getirtmek teşebbüsüm çeşitli mukavemetlere uğramıştır. Bu mukavemetler, maarif müesseselerinde amerikan test usûllerinin eski tecrübe ve değerler pahasına tutundurulmak inhisarcılığı ile mahiyet birliği arzeden zıt istikamete yöneltilmiş, amerikan mütehassısların klâsik psikoloji ve pedagoji usûllerimizi bozacaklarına hükmedilmiştir. Sözde alman psikolojisi ve pedagojisinin materyalist (!?) usûl ve telâkkilerle uzlaştırılamıyacağı ileri sürülmüştür!!

Benim meşgul olduğum felsefe enstitüleri ve psikoloji lâboratuvarları sosyoloji ve pedagoji seminerleri, doktora ve habiltasyon çalışmaları mahiyette birbirine muadil olan bu basitçi ve inhisarcı zihniyeti teyit ettirecek

hiçbir vasıf ihtiva etmemektedir. Alman psikoloji lâboratuvarları amerikan usûllerine kapılarını kapamamışlardır; fakat o usûller ile kendi ilmî gelenekleri arasında intibaklar kurmaya muvaffak olmuşlardır. Amerikan testlerinin, içinden çıkarıldığı sosyal hayat şartlarıyla ahenkli olmasına rağmen alman çevresine olduğu gibi nakledilmesine imkân olmadığı takdir edilerek birçok esaslı tadilâta gidilmiştir. Bununla beraber iltizam olunan tadilat, amerikan metotlarının orijinal mahiyetiyle kavranılmasını temin edecek objektif zihniyet titizliğini ihmal ettirmemiştir.

2 Temsil ettiğim ilmî saha ve disiplinler bakımından Ontoloji, Mantık, Egzistens Felsefesi ile Değerler Felsefesi münasebetine ait problemler iki büyük cereyan halindedir. Münih'te Pritzelmayr Lojistiği, aşırı iddialara vardırılmaksızın tedris etmektedir. Tübingen'de konuştuğum profesörlerden Freitag von Loringhof ise 1950 Bremen Üçüncü Alman Felsefe Kongresi'nde matematik ve lojiğe dair tezlerini yeni araştırmalarla desteklemiştir. Bu tezler Oscar Becker, Bochenski, W. Brocker, Curry, Juchos, von Kempinsky, Plessner, G. Stammler'in tebliğleriyle beraber münakaşa edilmiş, hararetli yankılar uyandırmıştır.

Egzistens felsefesi yahut egzistensiyel ve egzistensiyel felsefeler eski şiddetini kaybetmiştir. Heidegger'in, giriş kartı tedarik edilerek, dinlenebilen dersleri dünya çapındaki şöhretinin millî şeref hissine yaptığı tesir dolayısıyla daima ilgi tahrik eylemektedir. Heidegger ile Jaspers felsefelerinin egzistens mihranı etrafında toplanmasına bakılarak karıştırılması doğru olmaz. Hitler rejimi Heidegger ile çatışmamıştır. Halbuki Jaspers'in siyasi kanaatlerine güvensizlik duyunca 1937 de kendisini kürsüsünden uzaklaştırmıştır. Filozof 1945 te kürsüsüne tekrar dönmüş, 1947 de İsviçre'nin Basel Üniversitesine çağırılmıştır. Egzistens felsefesinin ilmî metafizik ve alelîlak değerlerle çatışmak durumunda olması da kelimelerin alışılmış, umumî manâlarına aldanılarak tefsir olunmamalıdır. Jaspers, bilindiği gibi, ilim tâbirinin müsbet muhteva şartlarıyla mücehhez bir formasyona sahiptir. 1909-1915 de Heidelberg psikiyatri kliniğinde ilmî asistanlık etmiş, 1916 da psikolojiden habilitasyon imtihanını geçirmiştir. Fransızcaya yıllarca önce çevrilmiş olan psiko-patolojisi 1913 de yayınlanmıştır. Böylece egzistens felsefesini ilim ve ilmî metafizik mefhumlarına aykırılaştıracak veçhile mülâhaza ettiren telâkki o mefhumları basitleştirmeye, yahut dar bir doktrin kadrosunda inhisarlaştırmaya katlanılmaksızın revaçlandıramaz.

Egzistensiyalizmin, temeli değilse bile, motif ve mobili birinci cihan harbinin, yaşanmış tecrübeler bakımından, 19. asır ilim ve iyimserliğine indirdiği ağır darbededir. İkinci cihan harbinin umumî medeniyet yıkım-tehdidini müşahhas vakıalara çevirmiş olan korkunç merhale ve neticeleri bu idraki, Jean Paul Sartre, Albert Camus, Gabriel Marcel, Maurice Merleau-Ponty v.s.fransız filozof edip ve fenomenologlarının eserleriyle, halk kitlelerine kazandırmıştır. Egzistens şuuru umumîleştikçe orijinal ma-

hiyetini kaybederek soysuzlaşmağa yüz tutmuştur. Kitle anlayışının şartlarındığı basitleştirme mecburiyeti o şuurun vital yataklarını gitgide ihmal ettirmiştir. Otto Friedrich Bollnow ve emsalinin tepkileri hayat problemlerini gerçek derinliklerine iade etmek ihtiyacı ile ilgilidir. Tübingen'de tanıştığım bu terbiye filozofu, beş ciltlik pedagoji tarihinin tevsik ettiği ihtisasını sağlam felsefe kültürüyle teçhiz etmiş değerli bir profesördür. Hayat felsefesiyle münasebeti Dilthey'a dair güzel etüdünde temyiz ve tahkik olunabilir. Öte yanda insan varlık ve kaderi başka açılardan da mütalaa edilmektedir. Münih Üniversitesi profesörlerinden Reinhard Lauth sağlam bir biyoloji formasyonu ve tıp tahsilinin yanı sıra sosyal psikolojik, sosyal filozofik kavrayış, filolojik, edebî malzeme ile mânâ probleminin ontolojik cephesine elkoymuştur. N. Hartmann'ın asistanı sıfatıyla ikinci cihan harbinden önce Berlin'de tanımış olduğum Prof. Hermann Wein'a bu defa Göttingen'de tesadüf ettim. Prof. Wein 1950 de felsefenin antropolojiye geçişi bakımından relativizm problemine tatbik ettiği tahlili 1957-58 ders yılında öğretim sahasına, geliştirerek, maletmiştir. Wein'm kanaatince insanın durumu varlık ve bilgi mes'elelerinin izahında temel taşıdır. Ondan dolayı relativizm de absolütizm kadar yanlıcıdır. Saydığım isim ve şahsiyetler çağdaş Alman felsefesinin yeni şöhretleri hususunda tam fikir vermeye müsait olmamakla beraber, rapor ölçüsünde, fazla malûmat takdim eylemeğe imkân bulamıyorum.

Yalnız egzistens felsefesine karşı artmış olan mukavemetin katolik kilisesi çevresince desteklenmiş olduğunu işaret etmeksizin geçemeyeceğim. 1945 çöküntüsü, büyük felâketlerin ikaz ettiği dinî hassasiyeti, Almanya'da, kilise otoritesine resmî teveccühü çekerek, beslemiştir. Bu noktayı kaydetmekle Teoloji Fakültelerinin yeni mevkiine temas etmiş oluyorum. Teoloji fakülteleri, çevre şartlarının hususiyetlerine göre katolik veya evangelist cepheleriyle, biri ötekinin yerini alarak veya ikisi yanyana olarak, ön plâni işgal etmektedir. Ancak, bu içtimaî itibar kilise istismarcılığına vardırılmamışım İlmî prensipler, kadro tertiplerinde şahsî menfaat veya şahsiyatın maskelenmesine vakfedilmemektedir. Dersler hakikî mütehassıslarına tevdi olunmuştur. Gelenek titizliği ilmî seviyeyi korumaktadır. Tarihi, sistematik, pratik, kanonik bölümler, teolojik ilimler metodolojisinin icapları dairesinde ayarlanmıştır. Ben bu teşkilâtı teolojinin felsefeyi ilgilendirebilecek ye felsefenin teoloji ile eski ve yeni karşılaşma durumlarını aydınlatmaya yarayacak bir zeminde inceledim. Bahsettiğim münasebet en fazla sistematik, pratik bölümlerin bazı derslerinde çok belirlidir. Esasen felsefi zihniyet Almanya'da, felsefenin toplayıcı mefhum (Inbegriff) olmak vasfını bütün üniversite hayat ve faaliyetine sindirmiştir. Fakültelerin ilmî tesanüdü bu mahiyet ve istikametteki şuuru, fiiliyata geçirterek, inikas ettirmektedir. O sayede hakikat araştırmacılığı bakımından sadece vasita olabilecek metodolojik hassasiyetin, asıl hedefi umursatmamaya varan bir ihtisas hipertrofisi, bir nevi zihni narsisizm ihdas eylemesine imkân bırakılmamaktadır. Alman üniversitelerinin Münih'ten sonra teker teker ziyaret ettiğim Tübingen,

Heidelberg, Erlangen Würzburg, Göttingen, Hamburg, Münster, Frankfurt a. M., Freiburg şehirlerindeki felsefe fakülteleri felsefe ders ve problemlerini tarihî ve filolojik temellerine dayanıdırmakla beraber, felsefenin aslî mahiyet ve gayesini mahfuz tutmaktadırlar. Nitekim Hamburg Üniversitesi 1942 de Strasbourg Üniversitesi teoretik fizik, daha sonra Göttingen Üniversitesi fahrî fizik profesörü ve Max Planck Enstitüsü Bölüm Şefi Cari Friedrich Freiherr von Weizsacker'i felsefe profesörü sıfatıyla vazifelendirmiştir. Büyük atom alimi şimdi orada kosmogoniler tarihi ile lojistik okutmakta ve kendi felsefe seminerini idare eylemektedir.

Bunun böyle olmasına şaşılabilir. Metafizikle fiziği, felsefe ile ilmi aşılmaz sınırlarla ayırmaya özenen' pozitivist düşünce modern ilmin son inkişafı neticesinde tasfiyeye uğramıştır. Filhakika ilim hadiseler arasındaki nisbetleri aramakla iktifa etmemektedir. Şüphesiz, meselâ bir miknatis alanının varlığını miknatisin tabiatından daha iyi tanıyoruz. Fakat bu tabiata ait vasıfları da o tanıyış vastasiyle tesbit etmiş olduğumuz muhakkaktır. Maddeyi saran vasıflar sınırlı ve süreklidir, mesafe ile azalmaktadır, birbirlerine olduğu kadar maddeye de nüfuz eylemektedir. Mekanik Kepler ve Calile'inin vardıkları sınırdan kalmamıştır; daha öteye geçmiştir. İmdi sadece araştırmaları alanlara inhisar ettirerek onlar dolayısıyla ortaya çıkan problemlere kayıtsız davranılmamıştır. Kimya maddenin atomik yapısını, Dalton ve Proust kanunlarını kullanarak, meydana çıkarmamış mıdır? Dalton maruf kanununu formüllendirmekle atom yapısını ifade etmeye yönelmiş değil midir? Şu halde atom nazariyesinin eski kuruluş tarzı bozulmak suretiyledir ki kanunun ilimde oynadığı gerçek rol temyiz olunabilir. Fizik tabiat üzerindeki düşünce Proust, Dalton, Gay-Lussac, Avogadro kanunlarını formüllendirerek o tabiatın derinliklerine dalmak imkânını hazırlamıştır. Zira bir kanunun ifade ettiği tabii relâsyon aslında ifade edilen tabiata râcidir. Relâsyon bilgisi düşünceyi o derinliği tecessüs etmekten vazgeçirmez, bilakis onunla temasa getirir.

Bu noktanın ehemmiyetini kaydetmekle felsefe formasyonunu sadece tabiat ilimlerine dayandırmak gayretine kapılmış olmuyorum. Ancak, bizde felsefenin ötedenberi edebî mahiyette ve, müsbet ilimlerin gerçek bünyesine aykırı olmasa bile, bir nevi zihin lüksü şeklinde eklenmekten başka mevki bulunmadığını düşünerek ona duyulmuş güvensizliği tabii sayıyorum. 1933 Üniversite İslâhatı sırasında İstanbul Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne getirilmiş olan Profesör Reichenbach'ın lojik pozitivizmi felsefenin edebî telâkkisine bir tepki uyandırmıştır. Maalesef bu tepki de ondan beklenebilecek intibahı kazandırmamıştır. Felsefenin Reichenbach tarafından müdafaa edilen ilmî mânası, o zaman kolayca benimseniveren hususî tabiriyle, "ilmî felsefe" mefhumu kavranılamamıştır; Reichenbach doktrini ondan daha fazla anlaşılmalı olmayan Bergson intuitionism'i ile Durkheim'in sosyal felsefesi yerine geçirilmiştir. Felsefe genişlik ve derinliğine bir ilim ve kültür muhasebesi, ilim ve kültür şuurunun kendi üzerine yansımaları olduğuna göre, hiçbir ilmî temele dayanmayan spekülasyonların

büründürüldüğü sahte ve zahirî parlaklığa ciddi değer atfedilemez. Maalesef bizde felsefe her iki istikametinde, edebî olduğu kadar müsbet ilimlere yöneltilmiş edasında, filodoksi ve estetizm'e, birtakım meşhur reylerle geçit resmi yaptırtmak zevkine, nazariyeler panoramacılığına tereddi etmiştir. Bu vaziyet ister tabiat ilimleri, ister manevî ilimler, yahut hümanizm hesabına tecelli etsin, hep aynı zihin darlığıyla malûldür; ve daima anti-filosofik bir taassup ile temeyyüz eder. Bir von Weitzsäcker'in felsefî kosmogoniler tarihiyle lojik seminerlerinde böyle bir hale tesadüf edilmek ihtimalini tasavvur bile ettirtmeyen âmil, modern alman felsefesinin gerçek ilim değerine tercüman olmak iktidarındır. Bu iktidar bir şahsın kabiliyetine inhisar ettirilemez. Ona Hamburg Üniversitesinde teoretik fizik kürsüsünü idare eden Prof. Pascual Jordan'm ders ve yayınları ile de şahit oluyoruz. Hitler rejiminin Amerikaya göçmek mecburiyetinde bıraktığı Einstein ve onun izafiyet teorisi ile ilim ve felsefeye yaptığı hizmeti atom fiziği sahasında teadül ettiren' Max Planck, Heisenberg ve emsali aynı müsbet şuur geleneğinin mümessilleridir. Bizde bu gelenek kurulmadıkça felsefenin edebî yahut ilmî istikamete yöneltilmiş olmasından büyük bir terakki umulmamalıdır. Vaktiyle ilahiyatın hizmetçisi (Ancilla Thologia) durumuna sokulmuş olan felsefeyi, filodoksi ve estetin kanallarında siyasete, siyasî parti nazariyeciliğine, çeşitli ideolojilere âlet edilmekten kurtaracak çare budur. Zira felsefe hakikat nazariyesi olduğu halde ideoloji herhangi bir siyaset nazariyesidir. Felsefenin sadece hakikat ve hak tesanüdünü gerçekleştirmeye yönelen hikmet sevgisi olmasına karşılık, ideoloji iktidar ihtirası tazammun eder. Hakikat fikri saf objektif ölçüsünde fiziko-matematik ve tabii ilimlere inhisar ettirilecek olursa, bu tesanüt temin olunamaz. Ondan dolayıdır ki Heisenberg müsbet ilim ve modern tekniği Batı medeniyetinin iki temelinden biri olmak üzere açıklamıştır; hattâ daha ileri giderek Max Planck'ın eserlerinde yedici fikir, verimlendirici faktör sıfatıyla, hümanizmin istisnâ bir mevki işgal eylediğine dikkatimizi çekmiştir. Heisenberg orta tahsil hayatında bir arkadaşıyla atom bölünmesini uzun uzadıya münakaşa etmiş olmasının kendisini eski yunan felsefesine merak ettirdiğini ve o sayede zihnî olgunlaşmaya eriştiğini izah eylemektedir. Bu izah vaktiyle Fakültemizde verdiği konfransına, bazı ilim adamlarımızın yadırgamasına vesile bahşedecek tarzda, yunan felsefesine temas ederek başlamış olmasının sebebini de aydınlatır.

Biz hümanist kültürün müsbet ilim şuuruyla tesanüdünü kendi payımıza kefaletlendirmek mecburiyetindeyiz. Ancak, tâbi olduğumuz tarihî ve içtimaî şartlar bakımından, bizim için müsbet şuurla tesanüdü hedeflenmek gereken hümanist kültür mefhumu çift cephelidir. Bu mefhumun bir cephesi, Atatürk inkilâplarıyla kesin olarak intibak etmeye cehdeylediğimiz batı medeniyeti çevresine, öteki cephesi en az bin yıllık bir bağlılığa sahip olduğumuz islâm medeniyeti çevresine aittir. Şu halde iki medeniyet arasında köprü kurmak mükellefiyet ve mesuliyetini yüklenmeye, muhtelif, tarihî

cereyanlarla, davet edilmiş olan türk kültür nizamının hümanizm hareketi ne birine ve ne diğerine inhisar ettirilebilir. Müfreadat programımızda, historik felsefe disiplinlerinden başlıcasını teşkil eden felsefe tarihi dersleri, şimdilik tek kürsü olarak bırakılsa bile, iki müstakil plâna tâbi tutulmalıdır. Yani felsefe tarihi derslerinin Batı felsefesi tarihi adıyla okutulan kısmına, İslâm-Türk felsefesi tarihi dersleri de ilâve olunmalıdır. Müsbet ilim şuuruyla tesanüdü bahis konusu olan hümanismin, Batı felsefesi tarihi hesabına dayandığı kaynaklar ve öğrenilmesi şart koşulacak klâsik diller eski yunanca ve lâtincedir. İslâm-Türk felsefesi tarihi derslerinin ise, raci olduğu medeniyet çevresi açısından, dayanak ve kaynaklarına arapça ve farsça ile nüfuz edilebilir. Halbuki bölümümüzde, Batı üniversiteleri geleneğiyle mütenasip surette okutulan felsefe tarihi dersleri bile, o geleneğin filolojik ve ilmî esaslarına intibak ettirilmemiştir. Batı liselerinde öğretilmekte olan eski yunan ve lâtin dilleri liselerimizin programlarına kabul olunmamıştır. Evvelce açılmasına teşebbüs edilmiş olan klâsik şubeler, mevzii kaldıktan başka aslî mânâ ve gayeleriyle de teşhiz edilmemiştir. Eski yunan dili lâtin diliyle eşleştirilerek bütün liselerimize tamim olunmamıştır. Hümanisma adına revaçlandırılan yayın faaliyetinde ana kaynak ve dillerden tercüme yapılmak kaidesi kabul edilememiştir. Böylece biz Batı felsefesi sahasında mütehassıs olacıklara eski yunanca ve lâtincedi üniversite tahsili sırasında kazandırmak mecburiyetindeyiz. Ancak o mecburiyete cevap vermek üzere de Batı felsefesi tarihini kaynaklarından okutabilecek ve o kaynaklarda araştırmalara sevk edebilecek bir mütehassıs celbeylemeliyiz. Bu mütehassısın hizmet devresi birkaç doktorant yetiştirmesine müsait olabilecek derecede uzatılmalıdır. O manâda temel atılarak ilmî bir gelenek kurulmasına yarayan davetlerin hiçbir ciddî değer ihtiva edemeyeceği artık anlaşılmalıdır. Profesör Hans Freyer'in bizimle işbirliği yaptığı kısa devrede yunanca öğrenerek doktora tezi seçmesine delâlet etmiş olduğum asistan, Profesör Freyer yerine hiç kimse getirilemediği için, normal müzaheret ve nezaretten mahrum kalmıştır. Bu vaziyetin daha fazla devam etmesine muvafakat edilmeyeceğini tahmin ediyorum! İslâm-Türk felsefe tarihi sahasında yetişmesini temin etmiş olduğum Dr. Mubahat Türker "Fârâbî'nin Şerh ul İbâre Adlı Eserine Dair" habilitasyon tezini tamamlamıştır. Bu itibarla Batı felsefesi tarihi sahasında tam ölçülü ilim geleneğine henüz sahip olmayışımızın tesellisini Türk-İslâm felsefesi tarihi bakımından elde etmiş olduğumuz iddia edilebilir!

Felsefenin fiziko-matematik ve tabîî ilimler ile manevî ilimler ve hümanist kültür münasebetini tazammun ve temsil etmek üzere hâiz olduğu mükellefiyet, haddi zatında, bütün ilmî hayat ve zihniyete şamildir. Ondan üniversite mefhumunu, Universitas Scientiarum (ilimler Külliyyatı) tabiriyle ilgili olarak, mihver ve timsali, edebiyat daha doğrusu felsefe ve ilim fakültelerinde teşahhus eder. Diğer fakülteler bu merkezî fakülteye taallük veya yakınlıkları nisbetinde o mefhumun bünyesine alınmışlardır, imdi, ilim-

lerin toplayıcı mefhumu olmak mevkiinde bulunan felsefi zihniyet, ilimlerin külliyatı ile ilgili üniversite hayat ve nizamının da şuur ve şiarını tazammun etmek tabiidir. Almanyada hukuk fakülteleri öğretiminin felsefi zihniyetle sıkı bağlılığını daima tesbit eyledim. O arada "hukukî düşünüşün ana prensipleri"ne dair Prof. Walter Sax ile konuşurken hukuk ve metafizik meselesine temas ettim; bu hususta iki yıl önce felsefe kolloquiumumuza sunduğum tezi anlattım. Prof. Sax derhal kendileriyle de 1957-1958 yılında bir kolloquium yapma teklif etti. Maalesef yeni ders yılı başında memlekete dönmek, üstelik "Wurtzburg'dan başka yerlere uğramak mecburiyetim teklifin tatbik olunmasına imkân bırakmamıştır.

Üniversite mesaimizin, öğretim müfredatı bakımından batılı muaddillerine nisbetle tatmin edici bir muvazene muhafaza edebilmemeziyeti nasıl mülâhaza olunursa olunsun, batı üniversitelerinin felsefi zihniyet ve üniversite ruhunu bir nevi ayniyet mertebesine ulaştırmış bulunan geleneği henüz gerçekleştirilebilmiş değildir. Almanya ve ileri batı memleketlerine hakim olan akademik şuur ve şiar bilhassa bu geleneğe dayanmaktadır; ve o sayede üniversiteler millî hayat kadar milletlerarası münasebetlere kendi açılarından müessir olabilmektedir. Kısacası, felsefenin tabiat ilimleriyle manevî ilimleri ve hümanismi müşterek bir zihniyet inikas ettirecek tarzda temsil ettiği kültürel tesanüt şuurunu akademik bir misyon ve mesuliyet şuurunu da tazammun eylemektedir.

3. Misyon şuurunu fonksiyonel bir şuurdur. Felsefe ilimlerin toplayıcı mefhumu sıfatıyla bu fonksiyonel şuurunu her ilmî disiplinin bünyesinde, bütün fakültelere şamil mânâsı bakımından, teşahhus ettirir. Onsuz ihtisas şuurunu fabrika işçisinin faaliyet şuurunu olmaktan ileri gidemez; ve öyle bir seviyede kalındıkça ilim işçiliğinin umumî işçilikten farkı nevi ve derece ayrılığına inhisar eder. Halbuki fabrika işçiliğinin toplayıcı mefhumu, faaliyetlerin sistematik nizamını kuran ve koruyan liderlerin plânlaştırıcı mesaisindedir. Üniversite profesör ve doçentlerinin müşterek gayelerine tercüman olan böyle bir şuura fiilen tasarruf edilmedikçe, o şuurun bütün ilmî hayat seviyyesinde gerçekleşip idarî zihnetimize şâmil olacağına asla güvenilmemelidir. Bu takdirde o şuur Üniversite dışında ve üstünde bir murakabe cihazına devredilmiş olacaktır ! O zaman üniversite mefhumu da lâfzî murat bir etiket derekesine inecektir. Üniversite muhtariyeti dâvası mücerret, arızî, iğreti bir böbürlenişe özentiye dönecektir. Dayanağını kendi hayat ve faaliyetinde keşfedemediği için, bir nevi lütuf mahsulü olmak mevkiine düşecektir; ve lütfedilmiş olan her şey gibi ya minnet, yahut, aynı şey demek olmak üzere, tâbiyyet mecburiyeti yüklenilecektir. Oysaki ilmî hayatın fonksiyonel şuuruna sahip bulunulursa, o şuur bir misyon şuurunu telkin etmeye yönelir, daha doğrusu misyon şuuruyla tecelli eder.

İşte Batı çevrelerinde, üçüncü Reich'in sert baskısına rağmen, alman üniversitelerinde bu fonksiyonel şuura şahit oluyoruz. Jaspers, Alois

Wenzel, Spranger'in arzettikleri misâller sporadik olmamıştır. Napoleon istilâsı sırasında bu şuur Fichte'nin nutuklarıyla belirlemiştir. Son atomik silâhlanma münakaşasında da en şöhretli alimlerin imzasını taşıyan protesto ile bir defa daha tarihe girmiştir. Beyannemeyi imzalayan ilmi şahsiyetler kuvvetlerini partilerle gazetelerin temsil ettikleri efkârı umumîyede aramamışlardır. Teşebbüslerinin herhangi bir siyasî cereyanda kavuşabileceği müzaharete belbağlamamışlardır. Hakikat belledikleri bir tasavvurda yalnız vicdanlarının emrine itaat etmişlerdir. Meslekî vicdan meslek menfaatıyla iltibas ettirilmemelidir. Ondan dolayı misyon şuurunun korporatif zihniyetle ayarlanması bahis konusu olamaz. Böylece hükümet reisinin şiddetli infiali akademik ruh ve mükellefiyet aleyhine hiçbir istiskal ifade etmemiştir. Mesele alman hayatında kültür ve siyaset iradelerini», çatışma durumuna girmekle beraber, haiz oldukları karşılıklı vekar ve saygı bütünü dünyaya isbat etmiştir. Almanyada akademik muhtariyeti parti kavgalarına istismar ettirmeyen amel hürriyet fikriyle fikir hürriyetini, kültürel misyon şuurunda tesanüde eriştiren felsefi zihniyettir. Profesörlerin büyük siyaset meselelerini ele aldıkları umumî konferanslarda parti gerginliklerine maledilebilecek hiç bir zaaf müşahade olunmamaktadır. Üniversitenin, gündelik politika dedikodularına dökülmeksizin, millî ve milletler arası münasebetleri objektif ölçüde mütalea etmek azmine beslenen güven kesindir. Milletvekilleri, senatörler, hükümet erkânı üniversite salonlarında geniş bir irdemen (etudiant), aydın halk kitlesine hitap etmeyi itiyad eylemişlerdir. Munich'te müteaddit devlet vekillerinin, dış işleri vekili von Brentano'nun konferanslarını dinledim, Heidelberg'de Baviera hükümet başkanının, Hamburg'da bir senatörün irdemen teşekkülleriyle birlikte, tertip ettikleri konuşmalara katıldım; serbest münazaralarını takip ettim. Bu münazaralar gençlerle yaşlıları müşterek prensiplere göre düşünmek, fikir teati etmek, hiçbir aşağılık duygusuna yahut üstünlük obsesyonuna esir olmaksızın, istizahlar yapmak ve tenkitler serdetmek kabiliyetinde teadül ettiren toplantılara zemin hazırlamaktadır.

Ötedenberi askerî vasıfları ve Prusya zihniyetine tutkunluğu türlü kınamalara yolaçmış olan bir memleketin yeni durumu bakımından dikate savaşa sayılacağını umarım. Değişikliğin ehemmiyeti kavranmalıdır. Ben geliş güzel mübalâğa ile itham edilmek korkusunun vakıaları olduğu gibi ifade etmek vazifesini ihmal ettirebilecek hadde vardırılması terviç etmiyorum. Almanyayı başka milletlerin gözleriyle görmektense, kendi gözlerimle görmeyi tercih ettim. Metafiziğin alman olduğunu, yani bilhassa alman düşünüşünün bariz hususiyetini teşhir eylediğini zannedenler çıkmıştır. Bu zanna aşırı değer biçilmemelidir. Metafizik milletler üstü, insanî bir düşünüş tarzıdır. Schopenhauer'm insanı "metafizik bir hayvan" olarak tarif etmesi de bu düşünüş tarzıyla insan nevinin mahiyet birliğine delâlet eder. Şüphesiz felsefe ve metafiziği müstakil bir disiplin haline sokanlar eski yunanlılar olmuştur. Fakat yunanlılar felsefe

ve metafiziği icad etmekten ziyade tedvin eyleminin şerefini kazanmışlardır. Batı milletleri Renesans hareketiyle Eski Çağ medeniyetine ve bilhassa yunan kültürüne yönelirken felsefe ve metafiziğin temellendirici rolünü anlamışlardır. Modern ilim ve tekniğin kuruluşu bir usûl inkilâbiyle başlamıştır. Usûl inkilâbı da herşeyden önce felsefi zihniyet inkilâbı olmuştur. Modern batı medeniyeti eski yunan kültürünün ilim ve felsefe zihniyetleri arasında kabul ettiği tecanüse dayanmaktadır. Batı hümanismi ve umumiyetle Renesans hakikat tasavvurunda bir ihtida hadisesidir. Batı cemiyetleri bu suretle yeni bir hakikat fikrine yönelmişlerdir. Bizde ise İslâhat teşebbüsleri sadece amelî tecrübeler olmakla kalmıştır. Matematik, geometri, coğrafya, astronomi, hukuk meseleleri, onların ait olduğu modern ilmin temel, hattâ usûlleri dışında, münhasıran askerlik, topçuluk, yol ve köprü inşaatı, gemicilik ölçüsünde telâkki edilmiş, yani ilim teknik yerine konulmuştur. Üniversite tabirinin arapçada karşılığı olan külliye ile tercüme edilmeyip darülfünun kelimesiyle ifade edilmiş olması bu durumun tipik ve semptomatik neticesidir. İlim ve fen kelimeleri müteradifleştirilmiştir. Öyleki halâ avrupa dillerinde "ilimler fakültesi" adıyla anılan bir fakültenin bizde "fen fakültesi" sayılmasına setçekilmemektedir!! Öte yanda teknik üniversite tabirinin fenler üniversitesinden başka bir şey olmadığına, o bakımdan ilimler fakültesine izafe edilegelmiş "fen" kelimesinin bu fakülteye tahsis edilmek gerektiğine kayıtsız davranılmaktadır!! Hasılı ilim ve fen mefhumlarının karıştırılmış olması yetişmemişçesine teknik ve fen kelimeleri ulu orta müsamaha edilip gitmektedir. Kelime anarşisininin arkasında mefhumlar anarşisi hüküm sürmektedir. Mefhumlar anarşisi haddizatinde vuzuh ve mânâ buhranından başka birşey tazammun etmez. Böyle bir buhranın müsbet şuur yaratmakla mükellef müesseseler çevresinde önüne gecikmemesi ibrete lâyıktır!

Fakat müesseseleri, hele fertleri muaheze etmek, meselenin anlaşılmasına hizmet etmedikten başka, hallolunmasını da tekeffül edemez. Zira mesele müesseselerin umumî heyetiyle, fertlerin iyi niyetliliğinden çok öteelerde, modern medeniyete intibak cehitlerimizin kaynak ve temellerindedir. Üniversite mefhumunun Universitas Scientiarum tasavvuru ile mütenasip ve mütesanit olarak felsefi bir zihniyete, ilimlerin toplayıcı mefhumuna tasarruf etmek şarttır. Bu ihtiyaca cevap verilmeyerek yalnız amelî hedeflerle avunuldukça fakülteler birer yüksek okul olmaktan kurtulamayacaklardır. Akademik misyon şuurunu en fazla herhangi bir meslekî misyon şuurunu ile iltibas edilmeğe devam olunacaktır. Felsefenin fikirler fantazisi olmakla tavsif ve itham edilmesi tecviz olunmasa bile, ilmî mahiyet ve kültürel fonksiyonuna, ilimlerin toplayıcı mefhumu olmak iktidarına nüfuz edilemeyecektir; filodoksi yahut ideoloji ile bir tatulmuk ihtimali giderilemeyecektir. Bu ihtimalin nazarî surette tasvip olunamaması, amelî davranış ile iltizam edilmesini imkânsızlaştırmaz. Ahlâkta olduğu gibi ilimde de aslolan davranıştır.

Alman üniversitelerinde felsefi zihniyetin, tarihî kültür zemininde beslenen bünyesi Üniversiteleri yüksek okula çevrilmekten esirgediği gibi, yüksek okulları Üniversite özentisine sürüklenmekten koruyan fonksiyon şuurunu temellendirmiştir. Hamburg Üniversitesinin teoretik fizik profesörü Pascual Jordan bu noktayı pek güzel belirtmiştir. Pascual Jordan ilmî şuurun felsefi mahiyet taşıyabilmesi için, felsefeyi sistemci tariflere inhisar ettirmemenin kâfi olduğunu ihtar etmiştir. Böylece biz de akademik formaliteler, ünvarılar, müfredat programları açısından, batı üniversiteleriyle ihraz ettiğimiz muadeleti, tam ilmî zihniyet ayarlamasına ulaştırmak üzere, bütün fakültelere şamil bir felsefi şuur tesanüdü hedeflemeliyiz. Üniversite çapında sabit olacak tesanüt akademik misyon şuru ile meslek şuurunu ortaklaşa tekeffül eder. ilkin kendi Fakültemizde muhtelif bölümlerce tertiplenecek kolloquiumların bölümler arası temas ve kaynaşmalara vesile bahşedecek veçhile, tertiplenmesi lâzımdır. Belki ondan da önce Fakültemizin ilim pedagojisi ve misyon şuru hususunda prensip kararlarına varılmasını temin edecek ihzarî toplantılar yapılması, münakaşa ve tenkitlerin zapta, hattâ tele geçirilerek arşive konulması faydalı olacaktır. Bu toplantılar sayesinde ilmî işbirliğini temellendirecek diğer kararlara gidilebileceğini tahmin ediyorum. Dekanlığın raporları yayınlamak hususunda ittihaz ettiği karar geciktirilmemelidir. Şimdilik raporların teksir edilip bütün öğretim üyelerince okunmasına, daha sonra herbirinin bir veya birkaç oturumda istizah ve tenkidine imkân verilerek işlenmesine taraftarım. Raporlarla istizah ve münakaşa zabıtlarının yayınlanarak ilmî efkârıumumiyyeye arzedilmesinde tasarlanaabilecek fayda çeşitli olacaktır. Kollektif kontrol iktidarımızı artırdıktan başka, istikbal hesabına Fakültemizin mükellefiyet ve mesuliyet şuurunu da tevsik edecektir.

Raporumun mukaddimesinde işaret eylemiş olduğum keyfiyeti, ikinci Cihan Harbinden önce ve sonra Avrupaya gidişimin saik ve şekillerini, böylece temsil ettiğim vazife şartlarına temas ettirmiş, vazife şartlarımın o saik ve şekillerle münasebetini belirtmiş bulunuyorum. İzahlarıma muayyen bir veya birkaç felsefi disiplin çerçevesini taşıyacak surette bütün bir fakülte, hattâ üniversite çevresine müteveccih mütalealar ekleyişimin gerekçesi, felsefi zihniyet ve akademik misyon şuurunun tesanüdüne dair sunduğum ilmî kanaatte mündemiçtir. Bir felsefe profesörünün bilhassa meslekî incelemelerine ait raporunda, mütehassıs olmayanları ilgilendirmeyecek, teferruata dalması yadırganabilir. O bakımdan ihtisasının sınırlarını aşan izahlara geniş pay ayırması da muahaze edilmek caiz sayılabilir. Böyle bir itirazın nefsinde çeliştiğini kaydeylemek isterim. İhtisas teferruatına dökülmek ile ihtisas sınırları dışına çıkmak vaziyetlerinin biri muahaze edilince öteki terviç olunmak gerekir. Felsefi zihniyet mahiyeti itibariyle ihtisas kıskançlığına esir olmaktan çok uzaktır. Pascual

Jordan'ın mütaleasında gerçek üniversite kültürünün karakteristiğini temyiz eylemekle aldanmamış olduğuma inanıyorum. Batı üniversiteleriyle farkımızın ne malûmat seviyesinde ve ne usûl zihniyetinde değil, malûmat ve usulü, ilimlerin toplayıcı mefhumu olmak üzere temellendirerek akademik misyon şuuruna intibak ettiren değerlendirme azminde teşhis edebileceğimizi kabul ediyorum. Üniversitenin yüksek okuldan farkı da böyle bir kültürel fonksiyon ölçüsüyle tayin olunmak lâzımdır.

Saygılarımla.